

PRIMII PROFESORI DE LIMBA ROMÂNĂ DE LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ (1872—1919)

Cu toții, în acest an trăim momentul sărbătoririi evenimentului istoric: 75 de ani de la înființarea unor importante instituții de cultură și învățământ în Ardeal: Universitatea „Dacia Superioară“, mai târziu numită, pe merit, „Ferdinand I“, conservatorul „Gheorghe Dima“, Muzeul Limbii Române, actualul Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu“, Institutul de Arheologie, Institutul de Istorie, Liceul „Gheorghe Barițiu“, Liceul „George Coșbuc“. Am dat exemple numai din orașul Cluj dar suntem convingși că în 1919, în fiecare localitate din Ardeal, au luat ființă noi și noi școli, academii (= instituții de învățământ superior), muzee etc.

Întrebarea care s-a pus este următoarea: înainte de anul 1919, a fost, a existat o activitate în domeniul cercetării în Transilvania. A susține că nu a existat, sau că s-a desfășurat la un nivel scăzut este greșeală. E drept, că în 1919 faptele, lucrurile au pornit pe noi făgașe, s-a impus o redimensionare a fenomenului cultural. Este știut că primul rector al Universității clujene a fost Sextil Pușcariu, iar cel care a girat pentru o scurtă perioadă această funcție, datorită unor situații dificile apărute în Universitatea clujeană, a fost tot un profesor de limba română, e vorba de Nicolae Drăganu.

În puținele studii, cercetări existente referitoare la Universitatea clujeană din perioada 1872—1919 nu sunt analizate, suficient, materialele referitoare la predarea limbii române. De la înființarea universității a existat o catedră de limba română. Primul titular al disciplinei a fost Grigore Silași, el ocupând această funcție între 1872—1886. Însușindu-și primele cunoștințe la importante școli ardelenne de la Năsăud, Dej, Cluj, Blaj, Gr. Silași își va completa studiile la Viena la Seminarul „Sfânta Barbara“, unde a stat timp de 10 ani (1862—1872). Chiar din primul an de studii și-a luat doctoratul în teologie. În 1872 este numit profesor de limba și literatura română la Facultatea de Filozofie din Cluj, unde funcționau la acea dată, șapte profesori maghiari și doi germani, la diferite discipline. Fiind un apărător al drepturilor tineretului studios român va fi îndepărtat de la catedră în 1886, după 14 ani de muncă asiduă. Încă din anul școlar 1884—85, din ordinul ministrului A. Trefort de la Budapesta, a fost absolvit de predarea cursurilor ca apoi să fie înlocuit cu Grigore Moldovan.

Lucrarea în care își expune, în modul cel mai încheșat, punctele de vedere profesorul clujean este „Renașterea limbii românești în vorbure și scriere“ publicată în trei fascicule dintre care primele două au apărut la Cluj în 1879 și 1881, al treilea la Gherla în 1885. Învățătură din Cluj a publicat mai multe articole în revistele: „Erdélyi Múzeum“, „Transilvania“, „Familia“, „Amicul Familiei“. S-a spus, pe drept cuvânt, că este singurul autor din această perioadă care a scris studii originale

și competente. Cursurile ținute la facultate l-au impus și peste Carpați și în 1877 a fost ales membru onorific al Academiei Române. Titlurile cursurilor ținute au fost publicate în Acta. Reg. Scient. Universitatis Claudiopolitanae pe anii 1872—1883. Le amintim pe cele mai importante: „Despre limba și literatura română“ (1872), „Istoria limbii și literaturii române“ (1872—1883); „Gramatica română — analiza limbii române“ (1872), „Originea și dezvoltarea istorică a limbii române“ (1872), „Dialectul românesc din Macedonia în paralelă cu limba română de dincoace de Dunăre“ (1872—1879), „Derivarea în limba română“ (1872, 1874, 1882), „Topica limbii și versificația“ (1872, 1873, 1875), „Istoria lingvisticii românești“ (1873, 1876, 1881), „Limba română din Istria și limba retoromană în paralel cu morfologia limbilor surori“ (1875, 1877, 1884), „Elemente străine în limba română“ (1875), „Formarea cuvintelor în limba română“ (1876, 1879), „Fonetica și ortografia limbii române“ (1877, 1879, 1881), „Elemente de limbă armeană de vest“ (1878), „Sintaxa limbii române pe baza istoriei limbii“ (1879). Numai această enumerare de titluri ne dovedește varietatea și complexitatea preocupărilor. Din 1879, pe lângă funcția de profesor de limba și literatura română, a fost și profesor de limbi semitice. Preocupările lingvistice ale lui Gr. Silași s-au orientat pe patru făgași¹: lingvistică generală, istoria limbii române, definirea locului limbii române între celelalte limbi romanice, probleme de ortografie.

Gr. Silași este susținătorul părerii că limba română s-a format atât în nordul cât și în sudul Dunării căci „Dunărea, fluviu rege [...], era mai vărtos mijlocul de legătură între frații de un sânge și de o limbă decât un zid despărțitor“². Importanța studierii limbii unui popor pentru elucidarea problemelor de istorie în lipsă de alte surse îl pun pe profesorul clujean să susțină „Pentru că unde nu mai ajung documentele și monumentele istorice, totuși rămâne încă un document și monument mai istoric decât toate, limba care cu elocință rară ne istorisește trecutul poporului“³. Acorda, în cercetările sale, importanța cuvenită contactului între diferite popoare și limbi. Convingându-se, pe baza cercetărilor, că nu există o influență în lexicul românesc din partea longobarzilor, hunilor, avarilor, Gr. Silași amintește și explică trecerea acestor popoare pe teritoriul patriei, dar insistă asupra influenței slave, maghiare, turcești și grecești. Conștient de importanța numelor topografice (= toponimice) și dialectologiei, pentru explicarea istoriei poporului român el pledează pentru o culegere și o interpretare a toponimiei „deoarece pe numirile topografice se pune în prezent mare pondere chiar și în demonstrații istorice despre începutul și locuințele mai vechi ale diferitelor ginte“⁴. Deși considerat printre ultimii reprezentanți ai

¹ G. Vasiliu, *Părerii despre limbă ale lui Grigore Silași*, în *Cercetări de lingvistică*, XVIII (1973), nr. 1, p. 11—20.

² Gr. Silași, *Studii asupra dialectului macedo-român în paralelă cu cel daco-român*, în *Transilvania*, VII (1874), nr. 8, p. 31.

³ Gr. Silași, *Insemnătatea literaturii române tradiționale*, în *Transilvania*, VIII (1885), nr. 3, p. 33.

⁴ Gr. Silași, *Renașterea limbii române în vorbire și scriere*, în *Amicul Familiei*, III (1880), nr. 32, p. 263.

curentului latinist nu întâlnim la Gr. Silași exagerări sau vulgarizări. Aducând în discuție elemente de lingvistică romanică, el consemnează trecerea limbii române între limbile neolatine, fără drept de replică, de către părintele romanisticii. Fr. Diez. O bibliografie bogată: Diez, Hofmann, Holland, Schlegel este utilizată pentru compararea limbii române cu celelalte limbi romanice. În contextul romanisticii, studierea limbii române este necesară, deoarece ea „a păstrat chestiunile și alte elemente de limbă în forma mai străveche și mai originară decât surorile italiană, spaniolă sau portugheză și franceză de aceea P. Maior cu tot dreptul a putut afirma că ea se arată mai veche decât aceste surori, de unde unii filologi, bunăoară, englezul Bruce-Whyte, nu ezită a numi limba românească cheia limbilor romanice”⁵. Foarte multe articole le consacră și ortografiei limbii române. El privește cu satisfacție înlocuirea alfabetei chirilic cu cel latin, deoarece primul este „un impediment în dezvoltarea culturii românești”⁶. Este cunoscută concepția Școlii Ardelene privitoare la purificarea limbii. Gr. Silași discută cele trei „operațiuni”: cea a purificării, a neologizării și a ligizării. În concluzie putem spune că profesorul clujean s-a călăuzit în toată activitatea sa privitoare la limba română după principiul susținut de Iacob Grimm „...limba noastră e totodată istoria noastră”⁶ idee completată de profesor „Dulcea-ne limbă națională formează tezaurul nostru cel mai prețios ereditu (= moștenit) de la străbuni”⁷. Schimbarea din funcție a lui Grigore Silași s-a făcut nejustificat. Acuzat de oficialități că predă cursuri în limba română, activitate interzisă, la început i-a fost suspendat cursul, apoi destituit. Suntem în anul 1886. Înlocuitorul este Grigore Moldovan, care a funcționat între 1886—1918. Părerile contemporanilor, mai ales a celor din București, despre profesorul Moldovan sunt aspre. Printre cei mai înverșunați critici se numără Ioan Slavici și Nicolae Iorga. Pentru a ne convinge ne-am adresat acelorași surse pe care le-am folosit în cazul lui Gr. Silași: „Almanahul Universității clujene și presei timpului. În Révai Nagy Lexikon lui Gr. Silași nu i se acordă nici un rând, lui Gh. Moldovan 38 de rânduri.

Născut la Gherla la 12 martie 1845, urmează școala în orașul natal, apoi a urmat Academia de Drept pe care o absolvă în 1876. E numit, pentru o perioadă, inspector școlar în provincia Turda. În toată pregătirea sa a fost ajutat, susținut de episcopii gherleni Vancea și Pavel. Aceste informații le aflăm dintr-un articol în care își face un curriculum vitae. Timp de un an a îndeplinit și funcția de subcăpitan de onoare la magistratura Clujului. Numirea lui ca profesor de limba română la Universitatea din Cluj, în anul, deja amintit, 1886, este destul de puțin lămurită, în întreaga sa activitate s-a dovedit un disciplinat și ascultător salariat.

Cursurile ținute la facultate sunt din domeniul folclorului, etnografiei, istoriei și a limbii române. Nu vom mai întâlni preocuparea permanentă pentru limbă ca la predecesorul său. La început publică o carte

⁵ Gr. Silași, *Discursuri filologice și istorice maghiare, privitoare la români*, în *Amicul Familiei*, I (1878), nr. 1, p. 5.

⁶ Gr. Silași, *Însemnătatea...*, p. 33.

⁷ Gr. Silași, *Renașterea...*, fasc. 1, p. 4.

de gramatică română, câteva articole despre originea moților și armenilor din Transilvania. De abia în anul universitar 1889—90 studenții vor putea audia două cursuri de specialitate: „Originea și formarea limbii române prezentate în literatura de specialitate maghiară“, în care susține cu fermitate, pe baza unor articole apărute la Budapesta și Viena, originea exclusiv sud-Dunăreană a poporului român. Al doilea curs se intitulează „Pe baza studiilor române explicarea articolului românesc în cele trei dealecte“.

Mai rețin atenția și cursurile, care sunt și publicate sub formă de rezumat în revista „Ungaria“⁸: „Elemente turcești și maghiare în limba română“, „Date despre dialectul macedo-român“.

Din numărul materialelor publicate în revista mai sus menționată, preocupările de limbă ocupă 25%... Putem să afirmăm, fără să greșim, că cea mai bună realizare a profesorului Moldovan a fost revista „Ungaria“, intitulată destul de pretențios, „social-științifică-literară“, care a apărut între 1881—1898 și între 1907—1909, la Cluj. Dar nu articolele redactorului șef sunt cele mai valoroase, ci cele semnate de colaboratori, să-l amintim numai pe Alex. Viciu. Revista a avut un regim aparte, în lumea presei ardelenne și a presei românești. Din 1895 îi adaugă și un supliment intitulat „Cronica Româno-Maghiară“. Datorită buneii înțelegeri cu autoritățile a fost numit decan și apoi prodecan al Facultății de Filozofie, pe o perioadă de câte un an și rector între 1906—1907.

Dacă unele articole sunt simple polemici, un fel de replici la criticile la care a fost supus, ca de exemplu, „Răspuns la memorandumul tinerilor români din București“ (1892) sau „Scrisoare deschisă către Urechie Vasile“ (1894), „Gramatica română“ este un manual destul de simplu și redus și foarte puțin original departe de rigorile unui curs universitar. Mai interesante, dar nici acestea nu sunt originale, sunt articolele care dezbat probleme din folclorul românesc: „Poporul român din zona Aiud—Alba“, „Albumul condoleanțelor“ (1872), un grupaj de cântece de jale, „Balade românești“, „Proverbe românești“ (1892), „Coroane din florile folclorului românesc“ (1884). Este și autor dramatic, a scris piesele „Ileana Cosânziana“, „Lada satului“, „Dragostea lui Florica“, dar și studii de istorie „Andrei Șaguna“, „Mâna rusă în România“ (1916).

Cei doi profesori clujeni au avut destine diferite, primul Grigore Silași — apreciat și iubit la București; cel de al doilea — Grigore Moldovan — apreciat și iubit la Budapesta; ei sunt primii profesori universitari care au predat limba română la Cluj, unde au venit din toate colțurile Ardealului, tineri români, maghiari, sași, șvabi, cvrei, ruteni, slovaci pentru a se instrui la cele 4 facultăți, mulți din ei, profesând până către 1930, fiind apreciați pentru cunoștințele și profesionalismul de care au dat dovadă.

GABRIEL VASILIU

⁸ *Ungaria*, revistă socialo-științifică-literară, redactată de Gregoriu Moldovan, Cluj, 1891—1898; 1907—1909.

**THE FIRST PROFESSORS OF ROMANIAN LANGUAGE AT
THE UNIVERSITY OF CLUJ (1872—1919)****(Summary)**

Before the First World War, Cluj had not only been an administrative centre of Transylvania, but also a powerful cultural centre.

From 1872, when the University of Cluj was founded, until 1919, two professors of Romanian language have taught here, Grigore Silași and Grigore Moldovan. Youth from all parts of Transylvania learnt at the University.

The two professors, mostly Grigore Silași, have contributed by their work to the completion and the deepening of the studies of language, history, dialectology, ethnology, history of language etc.

Today, when we celebrate 75 years from the foundation of the University of Cluj, it is very important that everyone should know what was inherited and which was the starting point in 1919.

Grigore Moldovan, the one who replaced Grigore Silași in teaching Romanian language, is a very contested personality by many research workers.